

можливість імпровізувати. Слід також зазначити, що ці ситуації передбачають відтворення власного досвіду у поставленому перед ними завданні.

На стадії *імітації* доцільне тренування граматичних конструкцій, для цього використовується другий тип мовленнєвих ситуацій – *дублюючі*, за допомогою яких створюється сфера реальної комунікації. Мета цих ситуацій полягає у швидкому і чіткому відтворенню прикладу, який є еталоном для будівництва йому подібних. Студентам надається змога брати участь у ситуаціях, базою для яких є картки з репліками та відповідями на них.

Також під час формування лексико-граматичних умінь велику роль відіграють *репродуктивні навчально-мовленнєві ситуації*. Особливість цих ситуацій полягає в тому, що вони дають можливість студентам більш самостійно будувати висловлювання, тобто це передбачає самостійний вибір лексичної одиниці та граматичної конструкції у реченні.

До етапу закріплення навичок доцільне використання *ситуацій на заміну*. Цей вид передбачає оволодіння новими граматичними конструкціями, де важливим постає зміна логічного наповнення запропонованої граматичної конструкції, тобто підстановка інших лексичних одиниць у зразку, що відпрацьовується.

Ми вважаємо, що паралельно слід віднести до закріплення *поширювально-підстановчі ситуації*. Сутність їх полягає в тому, що вони забезпечують можливість включити всередині даної граматичної конструкції під час роботи над визначним граматичним явищем вже відому, раніше вивчену лексику.

На етапі *генералізації* використовуються *перетворюючі навчально-мовленнєві ситуації*. Метою їх є правильне використання в одній і тій самій конструкції різноманітних граматичних форм. Цей тип передбачає заміну даної граматичної одиниці в конструкції на правильно вибрану з-поміж тих, що входять разом з нею в одну систему взаємопротиставлених одиниць (наприклад теперішній чи майбутній час, вищий або найвищий ступінь порівняння) під впливом нових умов ситуації.

На останньому етапі *переключення з моделі на модель* використовуються *комбінуючі навчально-мовленнєві ситуації*, які передбачають оволодіння вміннями об'єднувати матеріал, що вивчається з раніше вивченим.

Отже, мовленнєві ситуації є ефективним засобом реалізації комунікативного підходу до вивчення іноземних мов. Подальша робота в обраному напрямі буде спрямована на вдосконалення системи видів вправ, що забезпечують формування мовленнєвих умінь студентів.

Література

1. Бориско Н. Ф. Концепция учебно-методического комплекса для практической языковой подготовки учителей немецкого языка (на материале интенсивного обучения): монография. – К.: Изд. Центр КГЛУ, 1999. – 268 с.
2. Дементьева Т. Ф. Использование учебно-речевых ситуаций в процессе формирования коммуникативной компетенции студентов-иностранцев подготовительных факультетов // Збірник наукових праць. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. Випуск 30. К-3, 2004.
3. Квасова О. Г. Использование проблемных коммуникативных ситуаций в обучении иноязычному общению студентов 2–4 курсов языкового вуза // Иноземні мови. – 1999. – № 1. – С. 32–33.
4. Ніколаса С. Ю., Шерстюк О. М. Сучасні підходи до викладання іноземних мов // Иноземні мови. – 2002. – № 1. – С. 39–47.
5. Пассов Е. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. 2-е издание. – М.: Просвещение, 1991. – 222 с.
6. Семенчук Ю. Иноземна мова – для реального життя // Иноземна мова в навчальних закладах. – 2004. – № 3. – С. 143–151.

Головня А. В.

ОСОБЛИВОСТІ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ РЕДЬЯРДА КІПЛІНГА

Лінгвокультурологія стала об'єктом дослідження досить давно: значний внесок у розробку та обґрунтування проблем лінгвокультурології зробили ще Вільгельм фон Гумбольдт, Бенджамін Уорф, Едвард Сепір та інші. Лінгвокультурологія продовжувала привертати увагу науковців, зокрема, таких всесвітньо відомих лінгвістів як Р. Якобсон, Р. Барт, Н. Хомський, Ф. де Соссюр, чий дослідження у цій галузі заклали основи науки лінгвокультурологія, яка остаточно сформувалася у 90–ті роки ХХ століття внаслідок інтеграції мовознавства з сумісними дисциплінами, зокрема, культурологією, етнологією, етнографією [2], [3], [18], [20]. Протягом останніх десятиліть термін «лінгвокультурологія» асоціюється з роботами таких вчених як В. М. Телія, В. В. Воробйов, Н. Д. Арутюнова, Ю. С. Степанов, В. І. Карасик та цілою низкою інших лінгвістів. На даний час існує чотири основні наукові школи лінгвокультурології Ю. С. Степанова, В. М. Телії, Н. Д. Арутюнової та В. М. Шахлаєва і В. В. Воробйова [3], [20]. Інші школи продовжують активно формуватися.

У рамках лінгвокультурології відбувається осмислення культури як форми існування людини та суспільства у світі, а мова виступає засобом інтерпретації людської культури, ментальності нації. Базове для лінгвокультурології поняття культури включає світогляд, моральні норми, що лежать у основі поведінки людини, способи пізнання світу; твори мистецтва; духовні та моральні цінності [3]. Культура залежить від мови, визначається нею та впливає на неї. Мова – це джерело формування та прояву ментальності народу, через неї культура зберігається та передається іншим поколінням.

Через мову виражаються не лише особливості концептуалізації окремої особистості, але й національний дух та пов'язані з ним особливості творчості окремої особистості. Результати процесу концептуалізації письменників та поетів реалізуються у їхній художній творчості. Оскільки будь-який автор є представником певної національної спільноти, на його когнітивну структуру накладається відбиток національної картини світу. В результаті цього у ній розташовуються культурні концепти, які інтерпретуються призму індивідуального сприйняття та реалізуються через зображальні засоби мови [17].

Художні простори творчості окремих письменників не одноразово ставали об'єктами дослідження. Однак, творчість класика світової літератури Редьярда Кіплінга відзначається своєю неповторністю та унікальністю. Лінгвокультурний простір художньої прози автора поєднує у собі кілька культурних традицій, серед яких домінуючими є англійська та індійська. Така особливість творчості Редьярда Кіплінга зумовлена особливістю мовної особистості автора.

Будучи суспільним надбанням, мова «присвоюється» кожним представником суспільства, дає можливість формувати себе, своє уявлення про світ. Аналіз мовної особистості – це істотний параметр опису культури [3]. Опис мовної особистості передбачає реконструкцію її мовної картини світу. Мовна особистість виступає тією призмою, крізь яку відбувається бачення та категоризація світу [12, с. 38], адже поняття мовної особистості не обмежується індивідуальним користувачем мови, воно виходить на рівень національного мовного типу [7, с. 18]. Національна особистість визначається як сукупність уявлень про смисл буття, цілі життєдіяльності, культурні цінності та традиції певної нації [8, с. 28]. Хоча на думку Ю. М. Караулова [10, с. 42], не можна провести прямої паралелі мовної особистості з національним характером, глибинна аналогія між ними існує. Організація мовної особистості включає весь спектр національно-культурних факторів, які відображаються в картині світу [13, с. 179]. Мова, що обслуговує певну культуру, перш за все відтворює образ користувача цієї культурою та мовою – образ національної мовної особистості [6, с. 47]. Тому, вивчаючи національну особистість, важливим є проведення аналізу національної культури з урахуванням національної психології та менталітету.

Мовна особистість складається з двох компонентів: універсального та індивідуального [1, с. 25]. Вони тісно перетинаються між собою. Універсальний компонент уможливило взаєморозуміння різних діалектних груп та розуміння текстів, віддалених у часі [10, с. 38]. Індивідуальний же компонент вбирає всі національно-культурні характеристики певного суспільства [10, с. 39]. Різноманітні поняття, норми, стереотипи визначають мовленнєву поведінку мовної особистості, як представника певного народу [1, с. 25] і відтворюють колорит цього народу. Отже, мовна особистість поєднує в собі психічний, соціальний, етичний та інші компоненти, профільтовані через її мову.

Проте, на фоні мовної особистості слід вирізняти поняття лінгвокультурної особистості. Лінгвокультурна особистість – це закріплений у мові (переважно у лексиці та синтаксисі) базовий національно-культурний прототип носія певної мови, що складає позачасову та інваріантну частину структури особистості [16, с. 120].

Естетичне освоєння світу як відображення світобачення окремого письменника трактується як індивідуальна картина світу [14, с. 16], [19, с. 75]. Індивідуально-авторська картина світу в тексті – це відтворення суб'єктивних рис мовної особистості автора, представляючи дійсність крізь призму його естетичного сприйняття. Опис індивідуально-авторської картини світу може відбуватись за допомогою концептуального аналізу, за допомогою виокремлення базових концептів тексту. На думку цілого ряду науковців (В. І. Карасик, Г. Г. Слишкін, С. Г. Воркачов та інші) одиницею лінгвокультурної парадигми слід вважати лінгвокультурний концепт. Лінгвокультурний концепт – це семантичне утворення високого ступеню абстрактності, що є продуктом абстрагування семантичних ознак, які належать певній множині значущих мовних одиниць [4, с. 65], [5], а, отже, лінгвокультурні концепти – це базові одиниці картини світу, у яких фіксуються цінності як окремої мовної особистості, так і лінгвокультурної спільноти вцілому [20, с. 110]. Мовна особистість та лінгвокультурний концепт – це ті базові категорії лінгвокультурології, що відображають ментальність та менталітет узагальненого носія мови [4, с. 72]. Аспекти концептуалізації обумовлені як основними законами світу, так і авторською особистою позицією, його ставленням до дійсності.

Отже, мовна особистість є тим інтегративним поняттям, дослідження якого надає доступ до вивчення національно-культурних особливостей народу та його мови, адже саме мовна особистість виступає тією призмою, через яку відбувається бачення світу. Вивчення даного лінгвістичного феномену уможливило відтворення мовної та концептуальної картин світу певного національно-культурного угруповання.

Мовна особистість Редьярда Кіплінга відзначається бікультурним характером. Будучи англійцем за походженням, Редьярд Кіплінг народився та прожив значну частину свого життя в Індії, що не могло не вплинути на формування особистості автора, а особливо у період становлення особистості. Індія сформувала Кіплінга, розбудила його дар, виліпила з нього художника. Зустріч з багатолікою країною, де енергія Заходу натикається на нерухомість та непроникність Сходу, де островки європейської цивілізації губилися в морі найдавнішої та загадкової культури, де переплітаються в одне ціле убогство, забобони та висока духовність і де людина щохвилини піддається важким моральним та фізичним випробуванням, стала вирішальною для становлення літературного дару Кіплінга. Він отримав глибоке знання індійського життя в обох його вимірах, «туземному», та колоніальному, знання, що протягом довгих років слугувало йому джерелом творчості. Редьярд Кіплінг терпляче намагався зрозуміти Закон сходу, розшифрувати його «код» і навіть подивитись на світ з його точки зору [11, с. 6].

Художнє мислення Кіплінга в першу чергу зорієнтоване на фольклорно-міфологічні мотиви, які немов просвічуються крізь матеріальний світ. Не лише у своїх казках про тварин, але й у інших творах він спирається на первинні, архаїчні сюжети та образи, які споконвічно зберігаються в колективній пам'яті людства [11, с. 24]. Антропоцентричний характер Заходу та природоцентричний характер Сходу знайшли своє відображення у творчості автора та значною мірою вплинули на його прозові твори. На відміну від більшості літературного надбання, художня проза Редьярда Кіплінга носить не антропоцентричний, а природоцентричний характер. Така особливість творчості Р. Кіплінга пояснюється домінуванням індійської культурної традиції над англійською у його творчості, а в Індії точкою відліку існування усього живого на землі є природа, у той час як для європейської культури мірилом усіх речей є людина.

Створена Редьярдом Кіплінгом картина світу виводить читачів за межі індивідуального, єдиного, історично конкретного: в ній мало відтінків та напівтонів, вона універсальна, тому що побудована, як найпростіший міф, що оперує лише споконвічними категоріями та відомими кожному символами. Життя/смерть, перемога/поражка, сила/слабкість, день/ніч, світло/темрява, рай/пекло, порядок/хаос, Бог/диявол – це далеко не повний перелік типових для творчості Кіплінга протиставлень, що реалізуються на багатьох рівнях та впливають на почуття читача [15, с. 153].

Редьярда Кіплінга повноправно можна вважати носієм двох картин світу, притаманних англійському та індійському суспільствам. За своєю суттю ці картини світу є різними, навіть протилежними. У творчості Р. Кіплінга вони співіснують та доповнюють одна одну, а у випадках протиставлення найкращою мірою

проявляють найбільш специфічні та яскраві риси кожної з двох культур. Художня проза Р.Кіплінга виникла на перехресті двох культур, тому її по праву можна називати продуктами міжкультурної комунікації. На перехресті картин світу двох різних культурних осередків виникає новий міжкультурний простір, що інтегрує в собі найбільш типові риси обох народів.

Джозеф Редьярд Кіплінг – це унікальна особистість, в якій переплетені дві абсолютно протилежні культури, а відповідно і способи мислення та сприйняття світу. Злиття двох культур в одній особистості робить творчий доробок Редьярда Кіплінга своєрідним та унікальним. Відповідно, лінгвокультурний простір його творів характеризується неординарністю – в ній мають переплестись всі особливості його походження, виховання та освіти, отримані в умовах бікультурного оточення. Отже, лінгвокультурний простір художньої прози Редьярда Кіплінга представляє своєрідне поєднання окремих просторів, притаманних індійському та англійському народам, у єдине, утворюючи нову міжкультурну реальність.

Джерела та література

1. Бабаева Е. В. Лексическое значение слова как способ выражения культурно-языкового концепта // Языковая личность: культурные концепты: Сб. науч. Тр./ ВГПУ, ПМПУ. – Волгоград – Архангельск: Перемена, 1996. – С. 25-33.
2. Барт Р. Миф сегодня // Избранные работы: Семиотика. Поэтика. – М.: Прогресс, 1989. – 616 с.
3. Богданович Г. Ю. О лингвокультурной ситуации в полиэтнической среде // <http://www.tnu.crimea.ua/tnu/conference/index.htm>
4. Воркачев С. Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании // Филологические науки. – 2001. – №1. – с. 64-72.
5. Воркачев С. Г. Методологические основания лингвоконцептологии // <http://tp11999.narod.ru/WERTPL2002/VORKACHEVTPL2002.HTM>
6. Голубовская И. А. Этнические особенности языковых картин мира: Монография – Киев: Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2002. – 293 с.
7. Гудков Д. Б. Межкультурная коммуникация: Лекционный курс для студентов РКИ. – М.: Изд-во МГУ, 2000. – 120 с.
8. Гукасова Э. М. Греческая и русская национальные личности: Ценностно-нормативная картина мира (на материале афористики) // Проблемы национальных характеров, менталитетов и их проявление в языке: XI Научно-методические чтения. Тезисы. – М.: Дипломатическая академия МИД России, 2001. – С. 27-29.
9. Данилова И. И. обучение переводу лингвокультурологических грамматических явлений в курсе письменного перевода // <http://pn.pglu.ru/index.php?module=subjects&func=viewpage&pageid=157>
10. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. – М.: Наука. – 1987. – 264 с.
11. Киплинг Р. Избранное: Пер. с англ. /Сост. и вступ. Статья Н. Дьяконовой и А. Долинина. – Ленинград: «Художественная литература», 1980. – 536 с.
12. Колесник А. С. Функции номинативных единиц в мифопоэтическом контексте // Филология и культура: Материалы III-й Международной научной конференции: В 3 ч. Ч. 3. Тамбов: Издательство ТГУ им. Г. Р. Державина, 2001. – С. 37-38.
13. Кочетова Л. А. Культурные концепты в английском рекламном дискурсе // Лингвистическая мозаика. Наблюдения, поиски, открытия: Сб. науч. тр. – Вып. 2. – Волгоград: Изд-во Волгоградского гос. ун-та, 2001. – С. 107-114.
14. Кузнецов А. М. Когнитология, «антропоцентризм», «языковая картина мира» и проблемы исследования лексической семантики // Этнокультурная специфика речевой деятельности: Сб. обзоров/ РАН. ИНИОН. Центр гуманитар. Науч.-информ. Исслед., – М., 2000. – С. 8-23.
15. Лауреаты Нобелевской премии: Энциклопедия: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1992. – 328 с.
16. Маслова В.А. Лингвокультурология. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с.
17. Рудько А. О., Кураш С. Б. Лингвокультурологический анализ пространственных представлений в русской и белорусской поэтических картинах мира XX века (языковые средства и принципы структурирования) //
18. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. – М.: Изд. Группа «Прогресс», «Универс», 1993. – 450 с.
19. Смирнова Р. А. А.Блок: К описанию «картины мира» // Поэтика и стилистика. – М.: Наука, 1990. – С. 73-81.
20. Солдатова М. А. понятие лингвокультурного концепта в лингвистических исследованиях // II Международные Бодуэновские чтения: казанская лингвистическая шккола: традиции и современность. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2003. – Т. 2. – С. 110-112.

Голоюх Л. В.

ПОРІВНЯННЯ В ІСТОРИЧНІЙ ПРОЗІ Б. ЛЕПКОГО (НА МАТЕРІАЛІ ІСТОРИЧНОЇ ПОВІСТІ «ПОЛТАВА»)

Однією з актуальних проблем української лінгвостилістики є дослідження художньої мови як вербалізації індивідуально-авторського мислення, естетичного моделювання світу. Загальнотеоретичні та ідіостилістичні аспекти опису художнього стилю висвітлені у працях В. С. Ващенко, М. І. Голянич, С.Я.Єрмоленко, А. П. Коваль, М. П. Кочергана, Л. І. Мацько, В. М. Русанівського, Н. М. Сологуб, Л. О. Ставицької та ін. Перспективним напрямком українського мовознавства є вивчення мовної картини світу письменників, розкриття її сутності як єдності загального і часткового, визначення лінгвостилістичної природи окремих образних засобів, серед яких вагомим місцем посідають порівняння. Граматичний, фразеологічний, ономастологічний аспекти дослідження порівнянь розкриті у працях українських і російських учених І. К. Кучеренка, Л. І. М'яснянкіної, Є.І. Павленко, В. П. Вомперського, О. А. Некрасової, М. І. Черемисіної, Н. О. Широкової та ін. Проте мова видатного письменника Б.Лепкого є мало дослідженою (структурно-семантичні характеристики лексики історичних романів Б. Лепкого висвітлені в публікаціях Л. Ю. Бурківської), зокрема лишається актуальною потреба окреслення специфіки й функцій цього тропу як репрезентанта мовної свідомості автора, з'ясування лексико-семантичного наповнення порівнянь на тлі художнього твору як естетичного цілого.

Порівняння – один із засобів моделювання мовної картини світу письменника, який полягає у виявленні зовнішніх і внутрішніх зв'язків між предметами та явищами.

Лексичне наповнення порівнянь, що функціонують в історичній повісті «Полтава», мотивується словником мовної картини світу письменника, жанровою специфікою художнього твору. У лексико-семантичній структурі порівнянь, як і в цілому в лексичній системі мови художнього твору, відтворюються логіко-понятійні універсалії художнього мислення. Ці універсалії у своїх конкретних словесних реалізаціях відбивають мовну картину світу Б.Лепкого. У мовотворчості письменника значною мірою акцентується увага на внутрішньому світові ліричного героя, реалізуючись у площині *природа-людина*, рідше – *природа-тварина*, художньо зображається зовнішній портрет пересонажа, внутрішній стан людини, національну культуру, побут, звичаї, що реалізуються найчастіше у площині *людина-тварина* і *людина-людина*, напр.: «...козак бігав, мов *парубок* перед весіллям» (1,44).